

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

Általános kártérítés a bírói gyakorlatban

Szerző:

dr. Malik Gábor

bírósági titkár

Kézirat lezárva:

Bag, 2022. június 28.

I. Bevezetés

A szerződésen kívüli károkozás az egyik leggyakrabban előforduló kötelemkeletkeztető tény. Kártérítésre okot adó tevőleges magatartással, vagy mulasztással nap mint nap találkozunk. Rengeteg olyan élethelyzet adódik, amikor kárt szenvedünk, vagy kárt okozunk, ezeket az eseményeket felsorolni sem lehet. A kártérítés területének egyik fontos aspektusa természetesen, hogy ki a felelős a kártért, vagyis a kárt szenvedett személy talál olyasvalakit, aki kötelezhető a kár megfizetésére. Ennek hiányában a kárát a károsult maga viseli. A kártérítés területének tehát egyik jelentős kérdése a felelősség, azon belül a jogellenes magatartás, a kár bekövetkezése, valamint a kettő közötti okozati összefüggés. Ebben a körben a bíróságok gyakran közbenső ítélettel határoznak.

Nem elegendő azonban, ha tudjuk, hogy ki felelős az okozott kárért. A pernyertességhez azt is meg kell tudni mondania felperesnek, és alá is kell tudni támasztani, hogy mekkora a kára. Mekkora összegre kell köteleznie a károkozót a bíróságnak annak érdekében, hogy a károsult olyan helyzetbe kerüljön, mintha a kár be sem következett volna. Ezt nevezzük teljes kártérítés elvének. A kár összegének meghatározása - tekintettel a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (új Pp.) keresetlevéllel szemben támasztott szigorú elvárásaira - kardinális kérdés az igény elbírálása szempontjából. A károsult fő szabályként a teljes kárára jogosult, azonban annál többet nem kérhet, ugyanis az már a kárnszerzés tilalmába ütközne, ha viszont kevesebbet kér, mivel a bíróság kötve van a kérelemhez, a marasztalás ahhoz fog igazodni, vagyis a teljes kárához képest kevesebbet fog kapni.

Az esetek nagy részében a kár könnyen meghatározható, akár a laikus is meg tudja azt állapítani, ilyen például, amikor egy kijavítás összege jelenti a kár egy részét. Más esetben a szakértő tudja megállapítani a kár mértékét. Szakértő bevezetésére gyakran sor kerülhet, ő az, aki egy tárgy káresemény folytán történő használhatatlanná válása esetén meg tudja állapítani a forgalmi értéket, vagyis azt, hogy a dolog a káresemény bekövetkeztekor mennyit ért. Vannak azonban olyan esetek, amikor kár egzakt módon nem határozható meg. Amikor a felperes tehergépjárművet vásárolt az alperestől, ami többször meghibásodott, és a felperesnek ebből eredően hibás teljesítés alapján is kára keletkezett, valamint jelentős mértékű

árbevételről is esett, a felperes a perben nem tudott határozott tényállítást tenni az elmaradt haszon összegére.¹ Ilyen esetben a felperes nehéz helyzetbe kerül, mivel a bizonyítási érdek rá nehezedik a kárösszege bizonyítása körében, tehát ha nem tud bizonyítani, elvesztés lesz. A jogalkotó az ilyen helyzetekre hozta létre az általános kártérítés jogintézményét. Az általános kártérítés hivatott kiegészíteni a károsultat akkor, amikor a kár összege valamilyen oknál fogva nem állapítható meg pontosan. Fentebb hivatkozott jogesetben a Kúria úgy ítélte meg, hogy „az eredménykiesés mértéke - éppen amiatt, mert a felperes a meghibásodott gépjárműre előre lekötött fuvarfeladatokkal nem rendelkezett, hanem eseti megrendelésekre számíthatott - pontosan nem határozható meg, ezért a felperes teljes anyagi kárpótlása érdekében általános kártérítést alkalmazott”. Fontos azonban rögzíteni, hogy a bizonyítási eljárás eredményeképpen juthat el arra a pontra a bíróság, hogy a kár összege nem állapítható meg. Úgy tűnhet, hogy meg kell tehát próbálni a bizonyítást a kár összege körében.

A következőkben a bírói gyakorlatot elemezve azt kívánom vizsgálni, hogy a bíróság mikor juthat el arra a következtetésre, hogy a felperes kárának összege nem állapítható meg pontosan, ezért általános kártérítés alkalmazására van lehetőség. Vizsgálni fogom, hogy szükséges-e felperes indítványa, van-e mód arra, hogy a felperes már a keresetlevelében utaljon az általános kártérítés alkalmazására.

Az általános bevezetőt követően kitérek az általános kártérítés jogtörténeti hátterére, aminek során megvizsgálom, hogy pontosan mikor jelent meg a szabályozás és milyen fejlődésen ment keresztül. Nem mellőzhető az általános kártérítés fogalmának elemzése a polgári törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (régis Ptk.) és a polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (új Ptk.) tükrében. Ennek keretében foglalkozom az általános kártérítés és a nem vagyoni kártérítés, majd sérelemdíj kapcsolatával. Elemzem az általános kártérítés helyét viszonyítva azt a teljes kártérítéshez és a kárnszerzés tilalmához. Ezt követően a bírói gyakorlaton keresztül vizsgálom a fentebb már említett bizonyítási kérdéseket. Végezetül az új Pp. és az általános kártérítés kapcsolatát vizsgálom, ennek keretében kitérek a keresetlevélre, az anyagi pervezetésre és a bizonyítás eredményének mérlegelésére, azon belül a szabad belátásra.

¹ BH 2016. 141.

II. Történeti áttekintés

Úgy vélem, hogy jelen téma esetén is érdemes a történeti áttekintéssel kezdeni a vizsgálódást. Ennek során, figyelembe véve a bevezetésben leírtakat, a magyar polgári jog fejlődésén keresztül igyekszem végig venni, hogy az adott időszak jogalkotása ismerte-e már az általános kártérítést, ha igen, azt milyen formában alkalmazta.

A modern polgári jog alapja a római jog. Habár a római jog nem szabályozta kielégítően a kártérítést, de az elmondható, hogy a jogellenes károkozásra már alkalmazott szabályt (lex Aquilia).² A római jogban már felfedezhető a teljes kártérítés elve, azonban az általános kártérítés még nem volt ismert.

A magyar jogtörténeti fonalat az 1848-49-es forradalom és szabadságharc után veszem fel. 1853-tól az osztrák polgári törvénykönyv (Optk.) lépett hatályba Magyarországon. Az Optk. ismerte a kár, valamint az elmaradt haszon fogalmát.³ Az 1295. § kimondta, hogy „mindenki jogosítva a kártevőtől azon kár megtérítését követelni, melyet az neki vétke által okozott.” A törvény alapján tehát lehetőség volt teljes kártérítésre, amit teljes elégtételnek nevezett. Voltak olyan esetek is, pl. kisebb fokú hibából vagy vétlenségből okozott vagyonbeli sértés, amikor a kártérítés korlátozott, és csak a tényleges kárra terjed ki, az elmaradt haszonra nem. A tételes jog tehát nem ismerte az általános kártérítés fogalmát. A kártérítés mértéke kapcsán a törvény szólt a fájdalomdíjról is, ami a mai sérelemdíjnak felel meg.

Az Optk.-hoz hasonlóan az 1928. évi Magánjogi törvényjavaslat sem ismerte még általánosságban véve az általános kártérítés fogalmát. A törvényerőre sosem emelkedett javaslat szövege szerint, „aki másnak jogvédte érdekét jogellenesen és vétkesen, bárcsak közvetve is megsérti, köteles a másinak - a sértettnek

² Bónis Péter: A vagyoni és nem-vagyoni károk megtérítése a glosszatori jogtudományban in: Jogelméleti Szemle 2011/3. szám

³ Optk. 1293. §

- ebből eredő kárát megtéríteni. Ugyanez a kötelezettség terheli azt is, aki a jóerkölcsbe ütköző módon másnak szándékosan kárt okoz.”⁴ A törvényjavaslat a teljes kártérítés elvét vallotta.

A korszak bírói gyakorlata is a teljes kártérítés elvére helyezkedett. A kár megállapításánál figyelembe vették a károsult kártérítés előtti anyagi helyzetét, majd megvizsgálták a károkozó magatartás utáni állapotot, a kettő különbsége adta a kártérítés összegét. Kiemelendő, hogy az „elmaradt nyereség” esetében már említi a jogirodalom a becslés lehetőségét, valamint azt is, hogy támpontul azt kellett figyelembe venni, ami a dolgok rendes menete szerint bekövetkezett volna, valamint milyen előkészületeket tett a károsult és mit tett volna, ha a kár nem következik be.⁵

A fentiekén túl elmondható az is, hogy a korszakban már ismerték és alkalmazták a szabad belátás lehetőségét. A sommás eljárásról szóló 1893. évi XVIII. törvénycikk (SE.) 65. §-a *szerint* „a bíróság valamely kár vagy elmaradt haszon mennyiségét, ha a felek ajánlotta bizonyítékok megnyugtató eredményt nem nyújtottak, az összes körülmények figyelembevételével legjobb belátása szerint állapítja meg. A bíróság, a mennyiben ezen véleményének alkotásához szükségesnek találja, nemcsak szakértők meghallgatását, hanem bizonyításfelvételt és tudakozódásokat is hivatalból fogatosíthat.” Majd látni fogjuk, hogy mennyire hasonló ez a törvényszöveg a ma is hatályos Pp. szövegével. Egy esetben a bíróság kimondta, hogy nem jelent eljárási szabálysértést, hogy a fellebbezési bíróság a károsodás mértékét tanúbizonyítás alapján állapította meg és hogy a szakértők meghallgatását mellőzte, mert nincs kizárva, hogy a bíróság tanúkat szakértői kérdésekben hallgasson ki, illetve, hogy a tanúknak, habár következtetésekre alapított szakértői véleményét is, figyelembe ne vehesse. A bíróság az SE. 65. §-a értelmében a kár mennyiségét az összes adatok figyelembevételével legjobb belátása szerint állapítja meg.⁶

⁴ 1928. évi Magánjogi törvényjavaslat 1709. § (1) és (2) bekezdés

⁵ Jogi lexikon Szerkesztette: dr. Márkus Dezső, Pallas Irodai és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest 1903. 587. oldal

⁶ A királyi ítélőtáblák felülvizsgálati tanácsainak elvi jelentőségű határozatai XIV. kötet 1909-1910. Szerkesztette: dr. Térfi Gyula, Franklin-társulat Budapest, 1911. 333. oldal

A soron következő ügyben a bíróság „elvont haszonként” állapította meg annak a molnárnak a kárát, aki nem bizonyította, hogy neki örleménye volt, de azt fel nem dolgozhatta. Úgy érvelt a bíróság, hogy a dolog természetében rejlik, hogy ha a felperes malma szünetelt, a közönség gabonát őrlésre nem is vihetett. Helyes tehát a fellebbezési bíróság ama rendelkezése, hogy a felperesnek az elvont hasznot megítélte.⁷

A mai napig is következetesnek tűnik az egészségkárosítással járó károkozó magatartások kapcsán a bírói gyakorlat. A hatályos jogszabály szerint „a ki másnak testi épségét jogellenesen megsérti, a megfelelő kártérítésen felül, mindazokat a költségeket köteles megtéríteni, a melyek szükségszerűleg felmerülnek, a miből következik, hogy a gyógykezelés szükségességének és mérvének, valamint a díjak és költségei, - mennyiségének bírói úton megállapításával felmerülő költségeket is viselni köteles.” A vonatkozó ügy felperese a költségeket túl magas összegben számolta fel, így azok bírói megállapítására volt szükség.⁸

Az mindenképp levonható a történeti áttekintést követően, hogy az általános kártérítés nem minden előzmény nélkül jelent meg a magyar jogban. Habár átfogó jellegű szabályozás nem volt rá, de a fenti példák is mutatják, hogy a bírói gyakorlatban már élt, a jogszabályok is tartalmaztak ahhoz hasonló rendelkezést. Anyagi és eljárásjogi értelemben véve is a mai szabályozáshoz volt hasonló a helyzet. A jogalkotó a kár mértékét végső soron a bíró szabad belátására, mérlegelésére bízta. További érdekesség, hogy a mai gyakorlathoz hasonlatos azon károk köre, ahol a mérlegelés nagyobb teret kapott. Ide tartozik az elmaradt haszon, valamint az egészségkárosodással összefüggésben felmerült kár.

III. Az általános kártérítés fogalma és helye a régi és az új Ptk.-ban

Jelen részben már a hatályos szabályozáson keresztül kívánom bemutatni az általános kártérítés fogalmát. Fontos kiemelni, hogy az új Ptk. mellett továbbra is alkalmazandó egyes ügyekben a régi Ptk. A polgári

⁷ A királyi ítélőtáblák felülvizsgálati tanácsainak elvi jelentőségű határozatai XVII. kötet 1912-1913. Szerkesztette: dr. Térfi Gyula, Franklin-társulat Budapest, 1915. 887. oldal

⁸ A királyi ítélőtáblák felülvizsgálati tanácsainak elvi jelentőségű határozatai V. kötet 1900-1901. Szerkesztette: dr. Térfi Gyula, Franklin-társulat Budapest, 1902. 506-507. oldal

törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti és felhatalmazó rendelkezésekről szóló 2013. évi CLXXVII. törvény (Ptké.) 54. §-a szerint „a Ptk. szerződésen kívül okozott kárért való felelősségre, valamint a kártalanításra vonatkozó rendelkezéseit a hatálybalépését követően tanúsított károkozó magatartás - ideértve a mulasztást is - esetén kell alkalmazni. A Ptk. hatálybalépése előtt megkezdődött, folyamatosan tanúsított károkozó magatartásra akkor is a Ptk. hatálybalépése előtt hatályos jogszabályok rendelkezéseit kell alkalmazni, ha a károkozó magatartás befejezése, illetve a károk bekövetkezése a Ptk. hatálybalépése utáni időpontra esik.” Az idézett Ptké. rendelkezésből kitűnik, hogy azokban az ügyekben, ahol a károkozó magatartás a Ptk. hatálybalépése előtt történt, a régi Ptk. alkalmazandó. Ebből kiindulva nem mellőzhető a régi Ptk. szabályainak vizsgálata, hiszen könnyen belátható, hogy egyes ügyekben, ha számuk talán már nem is túl magas, az régi Ptk.-t kell alkalmazni és arra kell hivatkozni érvényesíteni kívánt jog címén. Mellékes megjegyzés, de ez a szám a kontraktuális felelősség esetén magasabb lehet, mivel ott a jogviszony kezdő időpontja mérvadó az alkalmazandó Ptk. szempontjából.⁹ Egy elhúzódó szerződéses kapcsolat esetén a jogviszony keletkezése és a szerződés megszegésével okozott kár között hosszabb idő is eltelhet. Ilyen esetben a régi Ptk. alkalmazandó, ahol nem vált szét élesen a kontraktuális és deliktuális felelősség. A régi Ptk. 318. § (1) bekezdése alapján „a szerződésszegésért való felelősségre, valamint a kártérítés mértékére a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályait kell alkalmazni azzal az eltéréssel, hogy a kártérítés mérséklésének - ha a jogszabály kivételt nem tesz - nincs helye.” A kár mértéke körébe vonható az általános kártérítés is annak rendszertani elhelyezkedéséből kifolyóan.

Az általános kártérítés szabályainak bemutatását követően elemzem a viszonyát a nem vagyoni kártérítés, majd a sérelemdíjhoz, a teljes kártérítés elvéhez és a káronszerzés tilalmához kapcsolódóan.

⁹ Ptké. 1. § a) és b) pont

1. Az általános kártérítés fogalma a régi Ptk.-ban

A kártérítési jog kapcsán tágabb körben arra kell választ adni, hogy milyen feltételek mellett és ki a felelős az adott kártért, majd meg kell határozni a kárt magát, végezetül rögzíteni kell a kártérítés módját.¹⁰ A kártérítés módján belül az esetek nagy többségében majd láthatjuk, hogy az új Ptk.-ban elsődlegesen a károkozó személy pénzben köteles megtéríteni az általa okozott kárt. Nagy jelentősége van tehát annak, hogy a kár összegét pontosan meg tudja állapítani a károsult, illetve később ítéletében a bíróság. Ez azonban nem minden esetben lehetséges. Itt jön képbe az általános kártérítés.

Az általános kártérítés törvényi fogalmát a régi Ptk. 359. § (1) bekezdése adja meg. Eszerint, „ha a kár mértéke - akár csak részben - pontosan nem számítható ki, a bíróság a károkozásért felelős személyt olyan összegű általános kártérítés megfizetésére kötelezheti, amely a károsult teljes anyagi kárpótlására alkalmas.” Látható, hogy az általános kártérítés a kár összegszerűségét befolyásoló tényező. Ha a kár bizonyos, de pontos mértéke nem határozható meg, akkor lehet helye az általános kártérítés alkalmazásának.¹¹ A kár mértéke bizonytalan például, amikor a sérült oly mértékben mozgáskorlátozottá vált, hogy tömegközlekedési járművön nem tud közlekedni. Akkor is általános kártérítés megállapítására kerül sor, amikor a jövőben biztosan jelentkező elmaradt vagyoni előny pontos megállapítására nincs megfelelő adat: a külföldi opera-előadásokra a baleset előtt rendszeresen szerződött énekesnő elmaradt jövedelmét kell megállapítani.¹²

A régi Ptk. 359. § (1) bekezdéséből kiindulva leszögezhető, hogy a kár bármelyik elemének bizonytalansága okot adhat az általános kártérítés alkalmazására. A kár elemei a következők: tényleges kár, elmaradt vagyoni előny, a vagyoni hátrány kiküszöböléséhez szükséges költség.

¹⁰ Fuglinszky Ádám: Kártérítési jog hvgOrac Lap- és Könyvkiadó Kft. 2015., Budapest 37-38. oldal

¹¹ Fuglinszky Ádám: Kártérítési jog im. 758. oldal.

¹² Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvényhez Szerkesztette: Gellért György

A tényleges kár (damnum emergens) a dologban beállott értékcsökkenés, amit a forgalmi érték alapján lehet kiszámolni. Általánosságban elmondható, hogy szélsőséges esetben a dologban beállott értékcsökkenés mértéke szakértő kirendelésével megállapítható, így csak kivételes esetben (pl. ritka vagyontárgy, természetvédelmi károk) merülhet fel, hogy a tényleges kár körében bizonytalanság mutatkozik.

Az elmaradt vagyoni előny (lucrum cessans) már több bizonytalanságot hordoz magában. Az elmaradt haszon azt a gyarapodást foglalja magában, amivel a károsult megalapozottan számolhatott volna a káresemény hiányában. Bizonyos tevékenységek esetén, amelyek alapja vállalkozási, vagy megbízási szerződés, nehéz meghatározni, hogy a károsult pontosan milyen előnytől esik el, milyen lehetőségei lehettek volna a káresemény nélkül. A fentebb említett, énekesnőről szóló példa esetében sem állapítható meg, hogy egy-egy konkrét esetben milyen díjazásra tett volna szert, de az megállapítható, hogy fellépései rendszeresek, ugyanez igaz lehet az ügyvédekre is. Az ő esetükben is bizonyos, hogy egy adott időszakban érkeznének megbízásaik, azonban azok összecszerúsége nem minden esetben állapítható meg pontosan. Elmondható, hogy ahol nem munkaszerződés alapján történik a rendszeres munkavégzés, ott az elmaradt vagyoni előny körében tapasztalható bizonytalanság. Az elsőnek említett példa esetén is arra jutott a Kúria, hogy a megrendelések esetlegessége okot adhat az általános kártérítésre.

A költség már ismét inkább olyan kategória, ahol pontosan meghatározható annak összecszerúsége, habár bőven van helye a mérlegelésnek. A költség körébe vonható minden olyan, a káreseménnyel összefüggésben felmerült összeg, ami a káresemény okozta következmények kompenzálásához szükséges (Pl. temetési költség, ápolási díj, diéta költsége, dolog kijavításának költsége) Elképzelhető, hogy a bizonyítás olyan fokban elnehezül a költség vonatkozásában, hogy általános kártérítés megítélésére kerül sor. Ebben a körben a bíróságnak szubjektív szempontokat is szem előtt kell tartania, ami szintén megnehezítheti az összecszerúség pontos meghatározását. Majd látni fogjuk, hogy az egyes testi épséget károsító magatartásokkal összefüggésben sok olyan költség merül fel, amik nem mondatók meg összecszerúen. Egy-egy esetben hosszú távra, évekre előre határozni kell a költségek vonatkozásában a kár mértékéről.

A későbbiekben arra teszek kísérletet, hogy bemutassam, hogy a kár egyes elemei kapcsán a bírói gyakorlatban mikor, milyen esetekben merült fel bizonytalanság, amit a bizonyítással sem lehetett kiküszöbölni, így általános kártérítés iránt döntött a jogalkalmazó.

A régi Ptk. 359. § (2) bekezdése értelmében „az általános kártérítés visszakövetelésének nincs helye azon az alapon, hogy a tényleges kár mértéke utóbb nem érte el az általános kártérítés összegét. Ha azonban a kötelezett általános kártérítésként járadékot fizet, a járadék mértékének csökkentését vagy a járadékfizetés időtartamának megváltoztatását a körülmények alakulásához képest követelheti.” Az általános kártérítés ítélt dolgot képez, tehát az ítélet egészére, annak rendelkező részére, indoklására egyaránt beáll az anyagi jogerő, rendes jogorvoslattal nem változtatható meg. Vannak olyan esetek, amikor utóbb fény derül arra, hogy mekkora volt a kár pontos összege. A régi Ptk. 359. § (2) bekezdése ezt az esetkört kezeli, ha a kárt egy összegben ítélték meg. A károkozó visszatérítés iránti jogát nem gyakorolhatja, tehát nem kérheti vissza az általános kártérítés és a tényleges kár különbözetét. Ez igaz fordítva is, a károsult sem kérhet többet, ha kiderül, hogy kára magasabb volt. Természetesen a felek a perújítástól - ha annak törvényi feltételei adottak - nincsenek elzárva.

Ha a bíróság nem egy összegben, hanem járadékban ítélte meg az általános kártérítést, akkor a járadék mértéke utóbb bármelyik fél javára megváltoztatható. A járadék formájában megítélt általános kártérítés az egy összegben megítélt általános kártérítéssel szemben nem teremt ítélt dolgot, és a körülmények alakulásához képest mértéke vagy időtartama módosítható. Arra azonban nincs lehetőség, hogy a fél az általános kártérítésként megállapított járadék összetevőit meghaladó, egyéb költségigények érvényesítésével kérje a megítélt járadék összegének felemelését.¹³

Fentiekből látható, hogy az általános kártérítés megítélhető egy összegben és járadék formájában is. Azokban az esetekben, ahol a kár jövőben felmerülő, általában folyamatos és sokszor bizonytalan összegű, indokolt a járadék megállapítása. Ha például a károsult a pályája elején jár és nem látható, hogy a

¹³ EBH2000. 314.

káresemény a későbbiekben milyen hátrányokat okoz még a számára, akkor felmerülhet általános kártérítés megállapítása.¹⁴

Járadékot ítelt meg a bíróság általános kártérítésként, amikor a vidéken lakó szülők gyermeke baleset következtében koponya- és agysérülést szenvedett, s emiatt hétéves gyermeküket rendszeres orvosi ellenőrzésre Budapestre kellett esetenként kísérni. Megállapítható az is, hogy a kiskorú felperes személyiségkárosodása miatt baráti köre beszűkült, fokozott mozgásigény és agresszivitás jellemzi, otthonról rendszeresen megszökik, és öngyilkosságot is megkísérelt. Mindebből pedig az következik, hogy a gyermek gondozásával kapcsolatban folyamatosan többletmunka és többletkiadás merül fel, amelynek ellenértékét kárként akkor is meg kell téríteni. Miután a fokozott szülői gondoskodás és a gyermek gondozásával, gyógykezelésével kapcsolatos kiadások a jövőben is folyamatosan felmerülnek majd, és azok ellenértéke ma még pontosan nem határozható meg, a Legfelsőbb Bíróság úgy látta, hogy a kiskorú felperes e többletterheket kárként igényelheti, és azok ellenértékeként általános kártérítés címén, a Ptk. 359. § (1) és (2) bekezdése alapján járadék megfizetésére kötelezte az alperest.¹⁵

Az alábbi ügyben a Legfelsőbb Bíróság összegű általános kártérítést állapított meg. A tényállása a következő: az 1985. október 4-én született felperes 1986. szeptember és október hónapokban kapta meg a gyermekbénulás elleni kötelező Sabin-cseppeket. Ennek szövődményeként a gyermek jobb felső karja és mindkét alsó végtagja, valamint a törzsizomzata megbénult. A felperes mozgásképtelenné vált, teljes körű gondozásra, ellátásra szorul, helyváltoztatása csak tolókocsival és mások segítségével biztosítható. A Legfelsőbb Bíróság rámutatott arra, hogy a felperes állapota véglegesnek tekinthető, és bizonyosra vehető, hogy ezek a többletköltségek a jövőben is felmerülnek; őt tehát a jövőben olyan további károsodás éri, amelynek mértéke pontosan nem számítható ki, így teljes anyagi kárpótlása a Ptk. 359. § (1) bekezdése alapján általános kártérítéssel történhet meg. Ebben a körben a Legfelsőbb Bíróság a mozgásképtelen felperes közlekedési többletköltségeit, beleértve a helyváltoztatáshoz szükségszerűen igénybe vett segítséget, az iskolába járatással, a barátokkal való kapcsolattartással, a jogos szórakozási és üdülési igény

¹⁴ Fuglinszky Ádám: Kártérítési jog im. 761. oldal

¹⁵ BH1985. 147.

kielégítésével felmerülő kiadásokat vette figyelembe. Ezeket a körülményeket mérlegelve állapította meg az általános kártérítés összegét 1 500 000 forintban. Az egyösszegű kártérítést indokolta a felperes véglegesnek tekinthető állapota, s ez ad lehetőséget arra, hogy gondozói segítséggel a megítélt összeget az életvitelét leginkább megkönnyítő célokra fordítsa.¹⁶

2. Az általános kártérítés fogalma az új Ptk.-ban

Az új Ptk. 6:531. §-a szerint, „ha a kár mértéke nem állapítható meg, a károkozásért felelős személy olyan összegű kártérítés megfizetésére köteles, amely a károsult kárának a kiegyenlítésére alkalmas.” Látható, hogy az új Ptk. jóval lakonikusabban szabályozza az általános kártérítést, mint tette azt a régi Ptk. Az új Ptk. az általános kártérítésnek mindössze egyetlen absztrakt, általános szabályát határozza meg, ezért a jogintézmény alkalmazásának részletszabályait és szempontjait a bírói gyakorlatra hagyja.¹⁷

Tartalmi változás nincs a korábbi szabályozáshoz képest. Kimaradt ugyan a törvényszövegből az „akár csak részben” kitétel, azonban ez nem okoz változást, hiszen nincs akadálya annak, hogy egyes kárelemek esetén a bíróság általános kártérítést állapítson meg, míg más tételek vonatkozásában a pontos kártérítés felől döntsön.

Egy káresemény kapcsán a bíróság megállapította az alperes 80%-os mértékű felelősségét egy 1990. július 14-én bekövetkezett balesetért. A baleset során az alperes egy Lada típusú személygépkocsival összeütközött egy német állampolgár által vezetett VW Golf típusú autóval. A baleset Érd és Törökbálint között történt a főútvonalon a Fortuna Camping bejárata előtt, ahová a német autó balra kanyarodva akart behajtani. Az Érd irányából közlekedő és egyenesen haladó I. r. felperes a kanyarodni szándékozó autóval ütközött össze, mert az az úttest képzeletbeli felezővonalát átlépte. Az I. r. felperes a baleset során agyzúódást, agyállományvérzést, nyaki csigolya eltolódásos többszöri törését, ezek következtében agykárosodást és gerincvelő-károsodást szenvedett, amelyek miatt mozgásképtelen, magatehetetlen,

¹⁶ BH1994. 132.

¹⁷ Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez Szerkesztette: Vékás Lajos / Gárdos Péter

mások teljes napot kitevő segítésére szorul, és beszélni sem tud. A bíróság a felperesek javára megítélt nem vagyoni kártérítést, amit eleve mérlegeléssel tudott megállapítani, vagyoni károkat, amelyeknek összecszerúsége megállapítható volt, keresetvesztéséget pótló járadékot, továbbá az I. rendű felperes ápolásával és gondozásával kapcsolatos járadékot. Ez utóbbi vonatkozásában a bíróság a régi Ptk. 359. § (1) bekezdését alkalmazva általános kártérítést állapított meg, mivel egyes költségelemek pontosan nem voltak kiszámíthatók.¹⁸ Habár a jogeset a régi Ptk. hatálya alatt született, de úgy vélem, hogy továbbra sem zárható ki, hogy egy káresemény kapcsán több fajta kárigényt kívánjon érvényesíteni a károsult. Természetesen előfordulhat, hogy ezen igények közül valamelyik rész nem állapítható meg pontosan.

Az új Ptk. frissíti a szóhasználatát is, így a kimaradt a „kárpótlás” kifejezés. A kárpótlás szó nem igazán a kártérítési jog területére tartozik, ezzel szemben a jelenlegi szabályozás közérthetőbb.¹⁹

Értelemszerűen továbbra is van helye az egyösszegű és a járadék formájában megítélt általános kártérítésnek. Az általános kártérítés a kár mértékére vonatkozik, azonban a kártérítés módját az új Ptk. 6:527. §-a szabályozza. Az (1) bekezdés vonatkozik az egyösszegű kártérítésre, ez tekinthető főszabálynak, míg a (2) bekezdés mondja ki, hogy mikor van helye járadék megítélésének.

Az új Ptk. nem részletezi azt az esetkört, amikor a kár mértéke utóbb tisztázódik. Ennek az az oka, hogy az általános kártérítéssel kapcsolatos bírói gyakorlat kellően egységes, így a jogalkotó megelégedett azzal, hogy szabályozza a pénzbeli kártérítésnek ezt a - bírói mérlegelésen alapuló módját. A bíróságok természetesen nem hagyhatják figyelmen kívül a korábbi Ptk.-n alapuló bírói gyakorlatot.²⁰ Ezen túlmenően a járadék megváltoztatásának lehetőségét az új Ptk. 6:530. §-a biztosítja, amikor kimondja, hogy a felek a döntés alapjául szolgáló körülmények lényeges megváltozása esetén kérhetik a járadék felemelését, leszállítását, de annak megszüntetését is. Az egyösszegű általános kártérítés kapcsán külön

¹⁸ BH2001. 15.

¹⁹ Fuglinszky Ádám: Kártérítési jog im. 759. oldal

²⁰ Lábady Tamás: A deliktualis felelősség fontosabb változásai az új Ptk.-ban in. Jogtudományi Közlöny 2014/4. 169-179. oldal

szabály megfogalmazása nélkül is egyértelmű, hogy a döntés ítélt dolog, annak felülvizsgálata nem lehetséges.²¹

Összegezve, az új Ptk. nem változtat jelentősen az általános kártérítésen, a változás inkább csak a normaszöveg redukálásában figyelhető meg.

3. Az általános kártérítés és a sérelemdíj (nem vagyoni kártérítés) kapcsolata

Álláspontom szerint fontos elhatárolni az általános kártérítést a nem vagyoni kártérítéstől. A nem vagyoni kártérítés kapcsán szükséges megjegyezni, hogy az új Ptk. sérelemdíj címén tárgyalja a személyiségi jog megsértését. Az elhatárolás szükségességét az adja, hogy mindkét esetben a bíróság körültekintő mérlegelésére van szükség a megalapozott döntés meghozatalához. A kár mértéke egyik esetben sem állapítható meg pontosan. A nem vagyoni kártérítés, majd sérelemdíj kapcsán magától értetődő, hogy a kár mértéke nem megmondható egzakt módon, hiszen a személyiségi jogsérelem absztrakt kár, nem összegszerűsíthető. Itt találkozik a sérelemdíj az általános kártérítéssel, mivel utóbbinál a kár mértéke szintén bizonytalan, bár más okból.

A régi Ptk. még a kártérítés mértéke körében tárgyalja a nem vagyoni kártérítést akként, hogy kimondja, a kártérítésnek alkalmasnak kell lennie a károsultat ért vagyoni és nem vagyoni hátrány kiküszöbölésére. Ezzel szemben az új Ptk. már kifejezetten a személyiségi jog megsértésének szankciójaként határozza meg.

Látszik tehát, hogy a nem vagyoni kártérítésnek és a sérelemdíjnak csak személyiségi jogsérelem esetén van helye. Ezzel szemben az általános kártérítés alkalmazására csak a vagyoni károk esetén kerülhet sor.²² Ez a markáns különbség az új Ptk.-ban határozottabban megjelenik a sérelemdíj bevezetésével.

²¹ Harmathy Attila: Az új Ptk. magyarázata VI./VI. szerk.: Wellmann György Budapest, HGV-Orac, 2013. 431.

²² Nagykomentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvényhez im.

Az új Ptk. 2:53. §- a kimondja, hogy „aki személyiségi jogainak megsértéséből eredően kárt szenved, a jogellenesen okozott károkért való felelősség szabályai szerint követelheti a jogsértőtől kárának megtérítését”. Ebből a rendelkezésből arra lehet következtetni, hogy az általános kárfelelősségi alakzat teljes egészében mögöttes szabálya a sérelemdíjnak, azonban az általános kártérítés a hasonlóságok ellenére sem tekinthető mögöttes szabálynak, de a sérelemdíj megítélésére nem azért kerül sor, mert a kár mértéke nem állapítható meg.²³

Amellett, hogy a sérelemdíj a személyiségi jogsértéshez kapcsolódik, míg az általános kártérítés a vagyoni károk körében alkalmazható, rokon vonást képez a két jogintézmény között a jogalkalmazói tevékenység. Itt arra gondolok, hogy a bíró mindkét esetben mérlegeléssel állapítja meg a marasztalás összegét, tehát egyfajta becslést²⁴ végez arra vonatkozóan, hogy mekkora összeg alkalmas a károsult hátrányának kompenzálására. Bár a sérelemdíj esetén átalányról nem beszélhetünk, utóbb sem derülhet fény a kár tényleges mértékére, járadékban sem állapítható meg, de a döntési mechanizmus mutat hasonlóságokat. Persze más a mérlegelés köre. Míg az általános kártérítés esetében bizonytalanság csak a kár mértékét érinti, tehát itt lép be a mérlegelési tevékenység, addig a sérelemdíj kapcsán a jogalkalmazó az új Ptk. 2:52. § (3) bekezdés alapján az eset körülményeire - különösen a jogsértés súlyára, ismétlődő jellegére, a felróhatóság mértékére, a jogsértésnek a sértettre és környezetére gyakorolt hatására - tekintettel, egy összegben határozza meg a sérelemdíj mértékét. A sérelemdíj esetében nagyobb tere van a mérlegelésnek, komplexebb ez a tevékenység.

²³ Miskolczi Bodnár Péter: A kártérítési felelősség egyes közös szabályainak mögöttes szabályként való alkalmazhatósága in. Jogtudományi Közlöny, 2019/6. 243. oldal.

²⁴ dr. Szalma József: A nemvagyoni kártérítés (sérelemdíj) a magyar magánjogban in. A Magyar Tudomány Napja Délvidéken, Újvidék 2018. 201. oldal

4. Az általános kártérítés viszonya a teljes kártérítés elvéhez és a káronszerzés tilalmához

Jelen részben az általános kártérítést abból a szempontból kívánom megvizsgálni, hogy az milyen mértékben alkalmas funkciójának betöltésére. Ezzel összefüggésben érdemes elemezni kicsit a kártérítés szerepét és azt, hogy ezek a funkciók az egyes szereplők magatartását milyen mértékben befolyásolják.

Az nem kérdéses, hogy általános esetben a kártérítés sem a károsultnak, sem a károkozónak nem jó, nem kívánatos esemény. Persze lehetnek olyan esetek, amikor a károkozónak inkább megéri kárt okoznia, mint azt elkerülnie, de ezzel kicsit később kívánok foglalkozni. Ha abból a feltételezésből indulunk ki, hogy a káresemény egyik félnek sem jó, akkor ebből következően mondható, hogy a felek érdekeltek a káresemény elkerülésében. Amennyiben ez nem sikerül és a káresemény bekövetkezik, akkor a károsult abban lesz érdekelt, hogy olyan állapotba kerüljön, mint a kár bekövetkezte előtt volt. Kárát a károkozón kívánja majd behajtani, akitől azt szeretné, hogy hozza őt olyan helyzetbe, mintha a károkozás be sem következett volna. Ennek egy lehetséges módja a természetben történő kártérítés pl. amikor a károkozó kutyája elpusztítja a károsult csirkéjét, de a károkozónak is van csirkéje, amit a károsult elfogad. Az élet persze nem ilyen egyszerű, így túlnyomórészt azzal az esetkörrel találkozunk, amikor a károsult pénzben kéri megtéríteni a kárát. A kár pénzbeli megtérítését helyezi előtérbe az új Ptk. 6:527. § (1) bekezdése szemben a régi Ptk. 355. § (1) bekezdésével, amely az *in integrum restitutio* talaján áll.

Látható, hogy a kártérítésnek mindenképpen van reparatív funkciója, ami a károsult oldaláról határozható meg legjobban. Tehát a kártérítést úgy kell értelmezni, hogy a károkozó adjon megfelelő elégtételt a károsultnak, aki ennek az elégtételnek a hatására olyan helyzetbe kerül, mintha a kár nem következett volna be, de annál nem jobb helyzetbe. A másik fontos funkciója a kártérítésnek a prevenció. A prevenció lényege annak meghatározása, hogy pontosan milyen és mekkora joghátrányt kell alkalmazni ahhoz, hogy az alkalmas legyen arra, hogy a társadalom tagjait visszatartsa a károkozástól. Itt a hangsúly azon van, hogy a szankció kiszámítható legyen, továbbá a mértéke akkora legyen, hogy az még alkalmassá tegye célja betöltésére. Ha a hátrányos jogkövetkezmény könnyen elkerülhető, vagy túlzottan alacsony, akkor nem sarkallja a társadalom tagjait az adott helyzetben általában elvárható magatartás tanúsítására. A

prevenció felfogható egyfajta kockázatvállalásként, üzleti döntésként is. A gazdasági szereplő mérlegeli, hogy mi éri meg neki jobban az adott helyzetben. Ha a károkozással fizetendő kártérítés kockázata olcsóbb, mintha megpróbálná elkerülni a kárt, akkor a prevenció nem érvényesül. A kártérítésnek nem lesz preventív hatása, ha a károkozó magatartással megszerezhető vagyoni előny nagyobb, mint az okozott kár és a miatta fizetendő kártérítés.²⁵ Kérdés, hogy az általános kártérítés, ami nem tud igazodni a valós vagyoni kár összegéhez, hogyan tudja betölteni a funkcióját.

E rövid kitérő után fontos röviden bemutatni a teljes kártérítés elvét, valamint a káronszerzés tilalmát is ahhoz, hogy megértsük, milyen koordináta rendszerben kell mozognia a bírónak az általános kártérítés mérlegelése során.

A teljes kártérítés elvét negatív és pozitív módon is meg lehet közelíteni.²⁶ A negatív megközelítés szerint a teljes kárt meg kell téríteni függetlenül a felelősség fajtájától, alakzatától, felróhatóságtól, a károkozó és a károsult státuszától vagy vagyoni helyzetétől. A károkozó tehát mindig a teljes kárt köteles megtéríteni, akkor is, ha azt gondatlanságból okozta, gazdasági teljesítőképesége pedig nincs. A teljes kártérítés pozitív megközelítése azt jelenti, hogy a károsultat olyan helyzetbe kell hozni, mint a kár bekövetkezése előtt volt. Ebbe bele kell foglalni a károsult összes, bármilyen jogcímen fellépő kárát, ideértve a sérelemdíjat, kompenzációt, tényleges kárt, elmaradt hasznot, költséget, tehát a káreseménnyel kapcsolatos közvetlen és közvetett károkat is.

A teljes kártérítés határa másik oldalról a káronszerzés tilalma, vagyis a károsult nem kerülhet jobb helyzetbe, mint a kár bekövetkezése előtt volt, de erről még a későbbiekben szólok.

A teljes kártérítéssel kapcsolatos kritikaként felmerül, hogy a kárt meg nem történné tenni nem lehet, tehát csak a helyettesíthető dolgok körében van helye a teljes kártérítésnek. A személyi károkat ilyen

²⁵ Fuglinszky Ádám: Kártérítési jog im. 39. oldal

²⁶ Fuglinszky Ádám: A teljes kártérítés elve, kritikája és korlátai in: Kisfaludi András (szerk.), Liber amicorum, Ünnepi előadások és tanulmányok Harmathy Attila tiszteletére, ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, Budapest, 2007, 202-203. oldal

módon reparálni lehetetlen, hiszen a jó hírnév megsértése, esetleg egy baleset miatti kellemetlenség, haláleset miatti gyász nem helyrehozható, legfeljebb kompenzálható a bíróság által meghatározott összegben. A dologi károknál fennmaradhat értékcsökkenés javítás esetében, míg az egyedi dolgok nem pótolhatók elpusztulásuk, elvesztésük esetén.²⁷ Persze elképzelhető olyan helyzet, hogy a felek megállapodnak a kártérítés módjában és mértékében. Nincsenek elzárva attól sem, hogy szolgáltatás nyújtásával rendezzék a vitás helyzetet.²⁸ Azonban leszögezhető, hogy nagyon nehéz pontosan meghatározni a károk körét, majd azok mértékét. Ehhez hozzájárul, hogy a károk meglétét és mértékét a károsultnak kell bizonyítania.

Fentiek alapján jól látszik, hogy a teljes kártérítés elvének érvényesülése akkor is problémát jelenthet, amikor a kár(ok) beazonosítható(k), a mérték is megállapítható. Ezt ugyanis még megalapozottá kell tenni a bíróság előtt. Az általános kártérítés itt nyújt, ha nem is tökéletes, de segítséget. Viszont magában hordozza a tökéletlenséget, hiszen vállaltan kimondja, nem biztos, hogy a károsult teljes kártérítést kap. Az tehát csak törekvés lehet, hogy a károsult a teljes kártérítéséhez hozzájusson. Nehezíti a helyzetet, hogy az egy összegben megítélt általános kártérítés utóbb nem vizsgálható felül és változtatható meg pusztán azért, mert a kár mértékére fény derült. Az általános kártérítés mindenképpen átüti a teljes kártérítés elvét. Ilyen formán szerencsejellege is van. Innen nézve a kártérítés céljai is érdekes fordulatot vehetnek. Elképzelhető ugyanis, hogy az általános kártérítés alkalmatlan a reparációra, a jogalkalmazó alulbecsüli a károsult kárának mértékét, de a prevenció is sérülhet, hiszen a nem megfelelő mértékű kár - korábban már láttuk - kevésbé kockázatkerülő magatartásra ösztönözheti a társadalom tagjait. Persze megfordítható a képlet, és akként is vizsgálható az általános kártérítés, hogy alkalmas-e a reparációra és a prevencióra. Ahogy már a bevezetőben is írtam, a jogalkotónak éppen az volt a célja, hogy a károsultat kiségitse egy olyan helyzetben, amikor a kárösszeg nem támasztható alá bizonyítékokkal. Általános kártérítés hiányában a károsult pervesztes lenne, hiszen a kár mértékét nem tudta bizonyítani, ezzel szemben fel lehet úgy fogni, hogy az általános kártérítés megpróbálja betölteni a káresemény folytán keletkezett rést. A prevencióra gyakorolt pozitív hatást ott lehet tetten érni, hogy visszatartó ereje nem

²⁷ Fuglinszky Ádám: A teljes kártérítés elve, kritikája és korlátai im. 204. oldal

²⁸ BH1993. 516.

csak a marasztalási összegnek van, hanem annak is, hogy az okozott kárt biztosan meg kelljen téríteni. Könnyű belátni, hogy a kár mértékének bizonytalansága a károkozó malmára hajtja a vizet, ha azonban a marasztalás az okozott kárral összefüggésben biztosnak mutatkozik, az visszatartó erővel bírhat. Azzal, hogy a jogalkotó kiegészíti a károsultat az általános kártérítés alkalmazhatóságával, a prevencióra kíván hatást gyakorolni, mondván, inkább legyen biztos a károkozó helytállási kötelezettsége annak ellenére is, hogy az összeg nem pontosan megmondható, vállalva ezzel a döntés tökéletlenségét. Felmerülhet a kérdés, hogy miért pont az általános kártérítés legyen alkalmas a teljes reparációra, ha a teljes kártérítés állapota eleve elérhetetlennek mutatkozik.

A kártérítés mértéke kapcsán ki kell térni a káronszerzés tilalmára. Ezt az elvet a bírói gyakorlat következetesen alkalmazza.²⁹ Az új Ptk. 6:522. § (3) bekezdése pedig ki is mondja. Ha abból indulunk ki, hogy a károsultat a kártérítés folytán olyan helyzetbe kell hozni, mint a károkozó magatartás bekövetkezése előtt volt, az magába foglalja, hogy annál jobb helyzetbe sem kerülhet. Méltánytalan lenne a károkozóval szemben, ha a kárnak azt a részét is meg kellene térítenie, amit egyébként a károsult más formában megkap. Ide tartozik a residuum és surrogatum, továbbá az egyéb vagyoni előnyök, amik a károsultnál mutatkoznak a káreseménnyel összefüggésben.

Ahogy a teljes kártérítés elvénél láttuk, elképzelhető, hogy a jogalkalmazó alulbecsüli a kár összegét és az általános kártérítés alkalmazásával áttöri a teljes kártérítés elvét. Ugyanez értelemszerűen fordítva is előfordulhat. Ha a bíróság felülbecsüli a károsult kárát és magasabb összeget állapít meg a tényleges kárnál, akkor a kárnszerzés tilalma valósul meg. Lehetséges olyan eset, amikor a megbízási alapon munkát végző személy pl. ügyvéd elmaradt hasznot érvényesít általános kártérítés formájában pedig valójában esze ágába sem lett volna ennyi mennyiségű munkát elvállalni, mint amit a keresetében állított. Persze ezt a bíróság a bizonyítás során kiszűrheti, a példát inkább csak extremitása miatt hoztam.

Az általános kártérítés tehát kárnszerzéshez vezethet, bár fontos hozzátenni, hogy ez csak utólag igazolódhat be, amikor azonban már a res iudicata folytán nem módosítható a kártérítés összege

²⁹ Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez im.

(legfeljebb rendkívüli jogorvoslat formájában.) A megítélés formájában elvileg a kárhoz igazodik a kártérítés összege.³⁰

Összegezve jelen részt, elmondható, hogy az általános kártérítés sértheti a teljes kártérítés elvét, de a kárnszerzés tilalmába is ütközhet. Egyrészt az általános kártérítés segítséget jelent a károsultnak, aki alapesetben bizonyítatlanság okán elvesztes lenne, viszont nem garantálja, hogy a károsult jár jól, elképzelhető, hogy a károkozó jön ki jobban az általános kártérítés alkalmazásából, ez azonban csak ex post derülhet ki. Az általános kártérítés perökonómiai szempontból is vizsgálható, ott azáltal csökkenthető a perköltség, hogy elfogadjuk a marasztalási összeg tökéletlenségét, hiszen ezzel a hosszadalmas bizonyítás által okozott többletköltségeket lehet megspórolni.³¹ Igaz sok esetben éppen a hosszadalmas bizonyítás eredményezi, hogy a kár összege pontosan nem határozható meg, ezért általános kártérítés alkalmazásának van helye.

IV. Bizonyítási kérdések az általános kártérítés kapcsán

Ebben a részben azt kívánom megvizsgálni a magyar bírói gyakorlat elemzésén keresztül, hogy pontosan milyen esetekben van helye az általános kártérítés alkalmazásának.

Ahogy arra majd több jogeset is rá fog világítani, a bírónak mindent meg kell tennie a kár pontos összegének bizonyítása érdekében. Önmagában a bizonyítás hosszadalmas volta, vagy bonyolultsága nem teremti meg a lehetőséget a „könnyebb út”, az általános kártérítés felé. De mit is jelent a hosszadalmas, vagy bonyolult bizonyítás? Mondhatják-e a felek, hogy álláspontjuk szerint általános kártérítés alkalmazásával le lehet zárni az ügyet, és erre irányuló indítvány ellenére is kötelezheti a bíróság feleket a bizonyítási eljárás folytatására? Ezeket a kérdéseket azért tartom jelentősnek, mert mint leendő bíró számára a bírói gyakorlat mutatja meg a követendő utat.

³⁰ Szalai Ákos: A kár fogalma a polgári jogban és a joggazdaságtanban in. *Iustum Aequum Salutare* 2018. 2. szám 219. oldal

³¹ Szalai Ákos im. 221. oldal

A bizonyítási kérdéseknek gyakorlati szempontjai is vannak. Egy elhúzódó eljárás a felek alapjogát is sértheti, sérülhet ugyanis az eljárások észszerű befejezéséhez fűződő jog. Ez a jogsérelem akár kártérítési felelősséget is megalapozhat, de mindenképpen lehetővé teszi az új Pp. 157. § (1) bekezdés c) pontja kifogás benyújtását. Ennek eredője az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikke, amely kiemeli, hogy „mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen nyilvánosan és észszerű időn belül tárgyalja”. Ehhez járul, hogy még a gyakorlott bírók is, de a kezdő bírók mindenképpen hajlamosak a túlbizonyításra, vagyis akkor is további bizonyosságot szeretnének, amikor már a peranyag megérett megalapozott döntésre. A túlhúzott bizonyítás nemcsak a felek jogait sérti, hanem a fentebb bemutatott perökonómia elvét is. A bíróságnak arra is törekednie kell, hogy minden bizonyíték rendelkezésre álljon és minél hamarabb dönteni lehessen, ez a perkonzentráció elve. A felek pénzét sem szabad tehát költeni a felesleges bizonyítással. Abba a hibába sem szabad azonban esni, hogy a bíró elhamarkodott döntést hoz az előbbi elvek mentén, mivel egy esetleges hatályon kívül helyezés folytán a pertartam meghosszabbodik a megismételt eljárással, így a kapkodásnak csak egy hosszabb eljárás lesz az eredménye. Ezekhez járul hozzá a mérlegelés tudománya, ami az általános kártérítés esetében is megjelenik.

Az általános kártérítés kapcsán le kell szögezni, hogy csak akkor lehet alkalmazni, ha csak a kár mértéke bizonytalan, annak bekövetkezésének tehát biztosnak kell lennie. A kapcsolódó ügy tényállása szerint a felperes 2007. június 26-án 2.700.000.- forint vételárért megvásárolta az alperestől a használt Ford Mondeo típusú személygépkocsit. A gépjármű 3-400 km megtételét követően meghibásodott, üzemképtelenné vált. A gépkocsit Cs. I. szerelő közeli telephelyére vontatták, aki az autó vizsgálatát követően arról tájékoztatta a felperest, hogy a hibát a turbó-feltöltő kompresszor kerekének törése okozta. A felperes megkeresésére az alperes képviselője az autó kijavítása elől elzárkózott, az alperes a gépkocsival a továbbiakban nem kívánt foglalkozni. Cs. I. a felperes által vásárolt használt turbó-feltöltőt a gépjárműbe beszerelte, azonban a motor egyenetlenül járt. Ezt követően N. J. szerelő a felperes által vásárolt 4 db használt injektort szerelt be a motorba, azonban a jármű továbbra sem volt működőképes. A bíróság kifejtette, hogy az általános kártérítés feltétele a kár teljes bizonyossága, míg a mértékének a bizonytalansága. Ebben a körben sem mellőzhető a bizonyítás lefolytatása pusztán azért, mert az

hosszadalmasnak mutatkozik. A tárgyalási jegyzőkönyvben a felperes maga utalta arra, hogy számlákat kellett volna csatolnia kifizetéseinek, így kára igazolására, ebből arra következtetett a bíróság, hogy a felperes tudatában volt annak, hogy mit és mivel tudna bizonyítani. Ezt követően bizonyítási indítvány nem érkezett a részéről, ezért az általános kártérítés megítélése ebben a helyzetben jogsértő.³²

Az általános kártérítés gyakorlatával széles körben foglalkozott a PK 49. számú állásfoglalás. Habár az 1/2014. PJE határozat V. 1. a) pontja az új Ptk. hatálybalépését követően nem tartotta irányadónak, ez csak az új Ptk. eltérő szövegezése miatt történt így, tehát az ítélkezési gyakorlatban továbbra is irányadónak tekinthető, nem beszélve a régi Ptk.-s ügyekről.³³

Az állásfoglalás kimondja, hogy „az általános kártérítés megítélésénél a bizonyítási nehézségek csak annyiban jelentősek, amennyiben azok a kár mértéke tekintetében jelentkeznek. Annak megállapításához, hogy a kár mértéke pontosan nem számolható ki, szükséges, hogy a bíróság előzetesen minden rendelkezésre álló és célravezető bizonyítást lefolytasson a kár felderítése végett.” Kifejti azt is, hogy az általános kártérítés mindaddig nem alkalmazható, amíg nem válik nyilvánvalóvá, hogy a kár mértéke nem számolható ki. Az állásfoglalás példaként hozza a pályája elején súlyos arcsérülést szenvedő színész nő esetét, akinek kapcsán nem mondható meg biztosan, hogy az okozott kárral milyen vagyoni előnytől esett el. A kár mértékét olyan bizonytalan tényezők befolyásolják, amik nem bizonyíthatók. Ez esetben a pontosan meghatározható káron felül általános kártérítéssel kell kompenzálni a károsultat. Ellenben, ha ez a kár egy pályája közepén, vagy azon túlhaladott személyt érint, akkor már ki lehet számolni a kárt, nincs helye általános kártérítésnek. „Minden esetben gondosan vizsgálnia kell a bíróságnak, hogy az általános kártérítés megítélhetőségének fennáll-e az a feltétele, hogy a kár mértéke pontosan nem számítható ki. Pusztán azért, mert a kár mértékének megállapítása terjedelmesebb bizonyítást kíván, nincs helye az általános kártérítés megítélésének. Ilyenkor a bizonyítást le kell folytatni, és a kár mértékét fel kell

³² BH2011. 36.

³³ Fuglinszky: Kártérítési jog im. 760. oldal.

deríteni”. Az általános kártérítés kivételes eset, amit akkor alkalmazhat a bíróság, ha olyan biztosan bekövetkező kárról van szó, amelyért a károsult joggal várhat vagyoni elégtételt.³⁴

Fentiekből következik, hogy a bizonyítás nem mellőzhető. Fontos azonban, hogy az állásfoglalás szerint is csak a célszerű, eredményre vezető bizonyításról lehet szó. Olyan esetben, ahol már eleve bizonyíthatatlannak látszik a kár mértéke, nem lehet célszerű a terjedelmes bizonyítás teljeskörű lefolytatása.

Az idevágó jogeset rövid tényállása a következő: a felperes betéti társaság bérleménye volt, majd tulajdonába került a perbeli lakóépület felvonó melletti lépcsőházi részében található 6,41 m² nagyságú üzlethelyiség. Ebben 1992. december 1-jéig divatáru-kereskedést folytatott, majd profilváltás folytán kulcsmásolással, bélyegző- és névjegykészítéssel foglalkozott. Miután az egykori bérlők megvásárolták a lakóépületben levő bérlakásaikat, és a társasház megalakult, többször előfordult, hogy a lakók a bejáratot kulcsra zárták, és a felperes helyiségét a vevők nem tudták megközelíteni. A kerületi önkormányzat polgármesteri hivatala az 1992. december 18-án hozott határozatával kötelezte a társasházat, hogy az üzletek nyitvatartásának idejére, délelőtt 10 órától délután 18 óráig mindhárom kapuszárnyat tartsa nyitva, és biztosítson kulcsot az üzletek bérlőinek, a két oldalsó kapuszárny lakatjához is adjon kulcsot. A határozat meghozatalát követően a helyzet némileg javult, de nem volt problémamentes. A felperes elmaradt vagyoni előny címén napi 1.000 forint számolva, 671.000 forint és kamatának megfizetését kérte. A bíróság a keresetet elutasította, mivel a kárt és annak a mértékét a felperesnek kellett volna bizonyítania, ez azonban nem történt meg. A döntést a másodfokú bíróság helybenhagyta. A felülvizsgálati eljárásban a Legfelsőbb Bíróság arra mutatott rá, hogy jelen ügyben bizonyítási nehézségek nem voltak, egyszerűen az történt, hogy a felperes csupán állította, de nem bizonyította a kárát. Hozzátette, hogy a bíróság pusztán a felperes tényelődására és feltételezett bevételkiesésére nem állapíthat meg általános kártérítést.³⁵ Kérdésként merül fel, hogy pontosan milyen tartalmú bizonyítást lehetett volna lefolytatni. Elképzelhető, hogy egy adott időszak forgalmi adataiból következtetni lehet az elmaradt vagyoni előny

³⁴ PK 49. számú állásfoglalás

³⁵ BH2000. 541.

mértékére. Szakértői indítvány sem volt a jogesetben, tehát mindenképpen meg kell kísérelni a bizonyítást, és csak annak sikertelensége esetén lehet helye általános kártérítésnek. Ha pl. a felperes indítványozza szakértő kirendelését, aki azonban a kirendelésre válaszul elmondja, hogy szakértői eszközökkel nem mérhető a kár, akkor könnyen lehet, hogy a bíróság kimerítette a bizonyítás összes lehetőségét, és nem marad más, mint az általános kártérítés. Addig a pontig azonban el kell jutni. Az önmagában álló tényelőadásra a bíróság nem alapíthat ítéletet.

Fentiekhez hasonló következtetésre jutott a bíróság a következő jogeset kapcsán: a felperes 1992. augusztus 19-én taxi gépkocsi utasaként közúti balesetet szenvedett. A felperes az ütközés következtében a járműből kiesett, agyrázkódása, jobb oldali darabos alkartörése, jobb combcsont szakított sebzése keletkezett. A felperes a balesetet megelőzően elvált családi állapotú volt, és egy kiskorú gyermek neveléséről gondoskodott. A baleset idején élettársi kapcsolatban élt, melyből egy gyermeke született, és amely később ugyancsak megszakadt. A felperes tanult mestersége női fodrász, munkahelye a V. Szálló fodrászata, ahol 1991 szeptemberéig egy kisszövetkezet alkalmazásában állt, azt követően 1992. augusztus 19-ig pedig magánvállalkozóként tevékenykedett. A baleset után 1 évig táppénzes állományban volt, amelyet méltányosságból további fél évvel meghosszabbítottak. Ezt követően gyermekgondozási segélyben részesült. Az orvosszakértői bizottság a jobb láb korlátozott terhelhetősége, az abban jelentkező keringési rendellenességek és a jobb kar részleges mozgáskorlátozottsága miatt 50%-os munkaképesség-csökkenést állapított meg nála. A Legfelsőbb Bíróság rámutatott arra, hogy a felperes keresetvesztése során azt kell vizsgálni, hogy őt a táppénzes állomány ideje alatt érte-e keresetvesztés, ha igen, milyen mértékben. A bíróság hozzátette, hogy nem volt helye általános kártérítés megállapításának, ugyanis a felperes jövedelme a táppénzes állomány ideje alatt és azután is megállapítható volt a lefolytatott bizonyítás és mérlegelés útján.³⁶

Ennek a jogesetnek az esszenciája leginkább abban ragadható meg, hogy a mérlegelés tudja pótolni az általános kártérítés alkalmazását. Erről a tevékenységről, illetve kereteiről mindjárt részletesen szólok, ezen a ponton csak azt akarom megerősíteni, hogy a teljes körben lefolytatott bizonyítás esetén a

³⁶ BH2000. 51.

végeredményt mérlegelés is pótolhatja. Nem mellőzhető a bizonyítás olyan esetben, amikor az képes lehet a kár mértékének pontosítására.

Erre mutat rá a következő jogeset is, amely szintén kiemeli, hogy nem nélkülözheti a bíróság eljárása a bizonyítást akkor sem, ha az terjedelmes, hosszadalmas. Az általános kártérítés tehát nem pótolhatja a bíróság ez irányú tevékenységének hiányát. A jogvitában a felperes arra hivatkozott, hogy Kft.-jének könyvvezetése záróvizsgálata nélkül nem dönthető el, hogy pontosan hány hitelező, milyen követelést jelentett volna be a Kft.-vel szemben a felszámolás során, és abból mennyi térült volna meg. A záróvizsgálat az alperes magatartása miatt maradt el. Kérte tehát a felperes általános kártérítés megítélését. A bíróság ezt nem ítélte meg részére. A felülvizsgálati eljárás során a Legfelsőbb Bíróság rámutatott arra, hogy mindaddig, amíg van mérce a kár kiszámításához, nem lehet általános kártérítést alkalmazni. A bizonyítási teher kiosztása nem mellőzhető, és az alapján a feleknek legalább meg kell próbálniuk a bizonyítást. A bizonyítás megkísérlése nélkül nem kerülhet sor általános kártérítés megítélésére.³⁷ Ha a fél a bíróság felhívásának nem tesz eleget, csupán indítványozza általános kártérítés alkalmazását, ám azt alaptalanul, akkor az elvesztéshez fog vezetni.

Látszólag tehát nincs elzárva a fél attól, hogy az általános kártérítés alkalmazását kérje, de arról a bíróság dönt, hogy valóban az általános kártérítésre alapozza döntését, vagy maradt még olyan irányba a bizonyításnak, amit a félnek igénybe kell vennie. Ebben a körben a bíróságnak a régi és az új Pp. szerint is közre kell hatnia, ugyanis az már a bíróság feladata, hogy kijelölje a felek számára a bizonyítandó tényeket, valamint adott helyzetben jelezze a szakértői bizonyítás szükségességét. Ha a bíróság bizonyítási indítvány megtételére intézett felhívása válasz nélkül marad, úgy a kereset elutasítása lesz a következő mozzanat.

Fontos kitérni az általános kártérítés és a bírói mérlegelés speciális szabályának kapcsolatára. Ez utóbbit a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (régii Pp.) 206. § (3) bekezdése fogalmazza meg akként, hogy „a bíróság a kártérítés vagy egyéb követelés összegét, ha a szakértői vélemény vagy más bizonyíték

³⁷

BH2003. 249.

alapján meg nem állapítható, a per összes körülményeinek mérlegelésével belátása szerint határozza meg”. Az új Pp. ugyanezt a szabályt tartja fenn.

Az eljárási törvényeink megadják a jogalkalmazó számára a mérlegelés lehetőségét. A mérlegelés a bizonyítás részét képezi. A bíró a mérlegelés során a bizonyítékokat összeveti, egymáshoz méri, egyiknek nagyobb hitelt ad, mint a másiknak, majd ebből levont következtetései alapján ítéletet hoz. Persze a mérlegelés nem lehet önkényes, annak logikai láncolatáról az ítéletben számot kell adni. Követhetőnek kell lenni, hogy az egyik bizonyítékkal szemben miért a másikat fogadta el a bíróság. A mérlegelés a bíró perbeli cselekménye, következtetési művelet.³⁸

Ezt a mérlegelési jogkört az eljárási szabályok szélesebb körben biztosítják a kártérítési perek körében. A PK. 49. számú állásfoglalás is kitér arra, hogy az általános kártérítés Ptk.-beli szabálya az általános kártérítés anyagi jogi oldalát adja, míg a régi Pp. 206. § (3) bekezdése pedig az eljárásjogi lehetőséget teremti meg a károsult teljes kártérítéséhez. Fontos azonban leszögezni, hogy nem minden, a régi Pp. 206. § (3) bekezdése szerinti mérlegelés vezet automatikusan az általános kártérítés alkalmazásához, viszont minden esetben, amikor a bíróság általános kártérítésről határoz, azt mérlegelés körében teszi. Eleve kiindulhatunk a nem vagyoni kártérítés/sérelemdíj körében, amit a bíróság nem tud máshogy, csak mérlegelés útján megállapítani. A kártérítés körében tett mérlegelés szélesebb körű az általános kártérítésnél. Ha a jogszabály szövegéből indulunk ki, akkor is erre a következtetésre lehet jutni, hiszen a Pp. szövege nemcsak a kártérítés, hanem egyéb követelés összegét is ideveszi.

A mérlegelés és az általános kártérítés kapcsolatát érinti a GK. 34. számú állásfoglalás is. Az állásfoglalás szerint, ha a szerződésszegéssel okozott kár bizonyított, de a kár mértéke pontosan nem számítható ki és a további bizonyítástól sem várható eredmény, akkor helye van általános kártérítés megállapításának. E körben jelentősége van annak, hogy a gazdasági szereplők együttműködése tartós, bonyolult. Az állásfoglalás kitér arra, hogy az általános kártérítés megállapításánál nagy szerepe van a bírói mérlegelésnek. A kár megállapítható a termelési költségek alapul vételével, hozzáigazítható a hibás, vagy

³⁸

Nagykommentár a Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényhez - Szerkesztette: Kiss Daisy / Németh János

hibásan teljesített szerződés értékéhez, megállapítható az elvesztett piacokon elért átlagos nyereség figyelembevételével, meg lehet azonban állapítani azon az alapon is, hogy a piaci jóhírnév csökkenése következtében az üzletkötésre csak kedvezőtlenebb feltételek mellett kerülhetett sor.

A perbeli esetben a felperes elmaradt haszon iránti igényt érvényesített, a kára abból ered, hogy az alperes a szerződés megszegésével megszakította azt az oksági folyamatot, amely, ha fennmarad, hosszabb távon, még hat éven keresztül biztosíthatta volna a felperes jogelődje rendszeres jövedelmét. Tehát az bizonyosan megállapítható volt a perben, hogy a felperes jogelődjét kár érte, mert az alperessel kötött szerződés teljesítése esetén elérhető nyereségtől az alperes magatartása miatt elesett. Leszögezte a bíróság, hogy a nyereség csak kiinduló pont lehet a kár meghatározásánál, de azzal nem lehet egyenlő. A perben kirendelt igazságügyi szakértő véleménye alapján azonban az a tény megállapítható, hogy a perbeli tevékenység nyereséges tevékenység lett volna, ezt támasztja alá az a tény, hogy a piacon hasonló tevékenységi körben működő cégek nyeresége 4 és 20% között mozgott, átlagosan 10-11% volt, így ez a haszon minősíthető egy olyan reális, tisztességes üzleti haszonnak, ami a kárszámítás kiindulópontjául szolgálhat. A kár összegét érdemben befolyásolja az a körülmény is, hogy az egyösszegű kártérítés eredményeként a károsult az elmaradt haszon számítása szempontjából figyelembe vehető hosszú időszak helyett a kárösszeghez már előzetesen hozzájut, jól lehet a szerződés megghiúsulása hiányában a bevétel és a nyereség is csak hosszú idő múlva realizálódott volna. Megállapítható tehát, hogy a felperes jogelődjénél, mint károsultnál az elmaradt haszon mint kár bizonyítottan bekövetkezett, a hosszú intervallumot és a nagymértékű, ismertetett bizonytalansági tényezőket figyelembe véve azonban ennek összege csak általános kárként ragadható meg.³⁹

Egy másik ügyben is együtt hivatkozott a bíróság az általános kártérítés szabályára és a régi Pp. 206. § (3) bekezdése szerinti mérlegelésre. A felperes ügyvéd autójára a kerékbilincset jogtalanul tették fel, majd késve vették le, emiatt a felperes - álláspontja szerint - kár érte elmaradt haszon formájában, mivel két órán át nem tudott ügyvédi tevékenységet végezni. A Legfelsőbb Bíróság rámutatott arra, hogy az alperes gátolta a felperes a tevékenységében, amivel jövedelemhez jutott volna, az azonban pontosan nem

³⁹ BDT2017. 3766.

határozható meg. Ebből következően helye van a régi Pp. 206. § (3) bekezdése szerinti mérlegelésnek. Helyes döntés az is, hogy az elsőfokú bíróság általános kártérítésként az ügyvéd egy órai munkadíját vette alapul, mivel nem szükséges, hogy az ügyvéd az adott időpontban tárgyalást mondjon le, más olyan tevékenységet is folytathat, amiből jövedelme származhat (pl. földhivatali sorbanállás). A bíróság tehát egy órai rezsidíjat ítelt meg a felperesnek, aminek összegét 25.000.- Ft+ Áfa összegben állapította meg.⁴⁰

Fentiekkel szemben azonban ismert olyan döntés is, amelynél az általános kártérítést kizárta, ha a kár mértéke mérlegeléssel megállapítható. A felperes súlyos balesetet szenvedett, amelynek kapcsán „0” RH pozitív mosott-választott VVT-massza transzfúziót kapott. A műtétek során is kapott vértranszfúziót. Hat évvel később hepatitis C fertőzést mutattak ki a felperesnél. Munkaképesség csökkenése 100%-os lett. Az elsőfokú bíróság a felperes vagyoni káraival összefüggésben járadékot ítelt meg havi 25.000.- Ft összegben, ez vonatkozik a felperes diétájára, de fedezi a gyógyszer és vitaminkészítmények iránti igényt, valamint a tisztítószerket. A keresetet ezt meghaladóan elutasította. A felperes az elsőfokú döntés elleni fellebbezésében indítványozta általános kártérítés megítélését, mert betegségének jellege olyan, hogy nem mondható meg előre, mikor, milyen összeget emészt fel az ellátása. A Legfelsőbb Bíróság az elsőfokú bíróság ítéletének vagyoni károkat elbíráló részét hatályon kívül helyezte, és rögzítette, hogy a felperes az általános kártérítés körében kívánta érvényesíteni mindazon igényét is, ami járadék jellegű, jövőben lejáró követelésekre vonatkozik, de benne szerepel mindaz a kár is, amely a vagyonában beállott értékcsökkenéssel, illetőleg az elmaradt vagyoni előnnyel keletkezett. Ezzel összefüggésben a Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint a Ptk. 359. §-ának (1) bekezdése szerinti általános kártérítésre nem kerülhet sor, ha a lefolytatott bizonyítási eljárás adatai alapján, mérlegeléssel megállapítható a kár mértéke. Előírta a Legfelsőbb Bíróság, hogy a felperesnek pontosan meg kell jelölnie az érvényesített károk jogcímét és összegszerűségét. Ezek vonatkozásában bizonyítási indítványokat is tennie kell, illetve a bizonyítatlanság következményei őt terhelik.⁴¹ Úgy vélem, hogy az általános kártérítés és a mérlegelés közötti ellentét ebben az ügyben csak látszólagos. Eleve abból kell kiindulni, hogy az általános kártérítés megítélése mindig tartalmaz mérlegelési mozzanatot. Amikor a bíró általános kártérítésnél megállapítja a

⁴⁰ Legfelsőbb Bíróság Pfv.V.22.089/2008/4.

⁴¹ EBH2003. 863.

marasztalási összeget, akkor figyelembe veszi a bizonyítékokat, a korábbi bírói gyakorlatot, de végső soron mond egy összeget, amit alkalmasnak tart a teljes kártérítésre. Ebben az ügyben inkább arra érdemes rámutatni, hogy a felperes nem foghatja össze az összes kárát egyetlen összegben, és nem mondhatja, hogy ezekért a károkért egy határozott összeget kér. Persze a vége lehet egy összegben megítélt kártérítés, de az akkor több kárelemből tevődik össze. Itt inkább a döntés differenciálatlanságára érdemes felhívni a figyelmet. Korábban azt is láttuk, hogy nem zárható ki, hogy egyes kárelemek összegszerűen bizonyíthatók, míg mások esetében helye van az általános kártérítésnek. A döntésében a Legfelsőbb Bíróság arra akart rávilágítani, hogy a teljeskörű bizonyítás nem mellőzhető, valamint nincs mód arra, hogy a károkat összefogva, egészben ítéljen általános kártérítést a bíróság.

Az előző döntéssel szemben valószínűleg mutatkozik az ellentmondás abban az ügyben, ahol egy sportoló derékba tört karrierjét kellett megítélnie a bíróságnak. A Debreceni Ítéltábla mondta ki, hogy a sportkarrier elvesztése hátrány, ami ezért kárnak minősül. Ha az ennek kompenzálására megállapítható kártérítés összege még becsléssel sem határozható meg, általános kártérítés megállapításának van helye. A döntés rögzíti azt is, hogy az elérhető sportolói jövedelem bizonyíthatatlansága körüli nehézségek folytán nem várható el, hogy a felperes az általa szolgáltatott peradatokat meghaladóan további bizonyítást folytasson le a kár pontos összegének felderítése végett, figyelemmel arra is, hogy célravezető bizonyítás lefolytatására nincs mód, ezért az elmaradt jövedelem legfeljebb csak mérlegeléssel határozható meg.⁴² Mindenképp érdekes, hogy a becslés kizártsága megnyitja az utat a mérlegelés előtt. Úgy vélem ugyanis, hogy a két tevékenység között nincs különbség. Mind a két esetben egzakt, pontosan kiszámolható összeget kíván helyettesíteni a bíróság egy olyan összeggel, ami feltételezhetően megfelel a teljes kártérítésnek. Ha mindenképp meg szeretnénk találni a két tevékenység közötti különbséget, akkor azt mondhatnánk, hogy becslés esetén a kapott összeget tartjuk a pontos kárnak, valószínűleg szakértői segítséget is igénybe vesz a bíróság. Általános kárnál meg sem próbáljuk a kapott összeget pontos kárnak tekinteni, tehát megelégszünk a marasztalás tökéletlenségével. Igaz utóbbi esetben is igénybe vehető szakértő.

A következőkben olyan jogeseteket fogok sorra venni, amelyeknél a bíróságok lehetségesnek látták az általános kártérítés alkalmazását, azonban az előző esettel szemben, a vizsgálat lényege, hogy pontosan milyen terjedelmű volt a bizonyítás, valamint milyen jellegű volt a kár, aminek mértékét nem lehetett biztosan kiszámítani. Azt már a korábbiakban bemutattam, hogy egy összegben, valamint járadék formájában is megítélhető általános kártérítés, így most ezzel külön nem foglalkozom. Azt azonban lehet szűrni ezekből az ügyekből, hogy a költségek körében bizonyosan előfordulnak olyan tételek, amik pontosan nem számolhatók ki. Ezek jellemzően az egészséget károsító jogellenes magatartások kapcsán indult kártérítés perek köréből kerülnek ki. A kiesett jövedelem ugyan megmondható, de az, hogy pontosan mennyi az ápolással, gondozással felmerülő többletköltségek összege, már kevésbé. Ebben a körben mérlegelésre van lehetőség, valamint becslésre, összehasonlításra. Érdekes, hogy felmerült az egyik ügyben, hogy a károsult állapota miatt szükségessé vált a családi ház kis mértékben történő átalakítása. Ennek a költségvetését a felek becsatolták, amit a bíróság elfogadott. Rámutatott a Legfelsőbb Bíróság is, hogy a költségvetés szakértői vélemény nélkül is elfogadható. Hozzátette, hogy az építőipari áremelkedés folytán a becsatolt árajánlat nem tekinthető eltúlzottnak.⁴³ Véleményem szerint ez az álláspont nem feltétlenül egyezik a korábban bemutatottakkal. Az eddigi jogesetekből azt lehetett kiolvasni, hogy a szükséges és célszerű bizonyítás nem mellőzhető. A fenti példában lett volna olyan szakértői kompetencia, amely meg tudja mondani, hogy pontosan milyen összegnek felel meg a felmerült átalakítás, de legalábbis segítséget tudott volna nyújtani a mérlegeléshez. Ezt a bíróság a köztudomású ténnyel pótolta, ami mai szemmel talán már nem lenne helytálló.

Érdekes esetkörként képeznek a természeti károkkal kapcsolatos eljárások. Az egyik jogeset középpontjában az áll, hogy a II. rendű alperes építési törmeléket helyezett el a természetvédelmi területen, amit az I. rendű alperes nem akadályozott meg. A természetvédelmi területen tárolt hulladék miatt a növényvilág teljesen kipusztult. A kár mértékét a bíróság mérlegeléssel állapította meg, azonban szakértő közreműködését is igénybe vette. Mivel nem volt egyedszámlálás, így pontosan nem lehetett tudni, hogy az egyes növényekből mennyi élt az adott területen. Ez azonban az alperesek magatartására volt visszavezethető. Így pedig a kár pontosabb meghatározásának lehetetlensége nem vezethet a felperes

⁴³ BH2001. 15.

pervesztességéhez. Hozzátette a bíróság, hogy a kár magába foglalja az eszmei és az általános kár jellemzőit. A bíróság végső soron a szakértő adataiból dolgozva, összehasonlító módszerrel, becslés alapján állapította meg a kár mértékét.⁴⁴

Ehhez hasonló esetben az alperes a nádas learatásával a nemes kócsagok költőhelyét megzavarta. A madarak egy része továbbállt és valószínűleg kisebb eredményességgel költöttek, mint eredeti fészkelő helyükön. Az ügyben egyrészt bizonytalan volt a távozó madarak száma, másrészt azt is csak becsülni lehetett, hogy mekkora a fiókaveszteség. A kár tehát határozottan bizonyított, azonban annak mértéke nem számítható ki, ez azonban a marasztalásnak nem akadálya. A bíróság ornitológus szakértőt rendelt ki, akinek a szakvéleménye alapján, valamint tanúvallomások alapján jutott el odáig, hogy általános kártérítést ítelt meg.⁴⁵

Ezekben az ügyekben közös, hogy az egyedszám pontos meghatározásának hiánya vezetett az általános kártérítéshez, ugyanis a növények és a madarak számának pontos ismerete esetén az eszmei értékből számolva pontosan megállapítható a kár. Bár utóbbi esetben a kár speciális, mivel nem egyedpusztulásban mérhető, hanem a szaporulat vélt elmaradásában.

Az alábbi jogesetben is általános kártérítést ítelt meg a bíróság. A jogeset tényállása összefoglalva a következő: a felperesek bérlői voltak egy önkormányzati lakásnak, ahonnan felújítás miatt ki kellett költözniük. Bejelentették igényüket egy összkomfortos lakásra, azt azonban nem utalták ki számukra. Ezt követően államigazgatási és bírósági eljárás során megállapították, hogy egy hasonló méretű és komfortfokozatú lakást kell biztosítani a számukra. Ennek az önkormányzat eleget is tett, a felperesek a lakást el is fogadták, azonban végül a lakást másnak adta el az önkormányzat. A felperesek kára abban állt, hogy az önkormányzat annak ellenére nem nekik adta el a lakást, hogy erre határozat kötelezte őket. Majd a felperesek lakás nélkül maradtak, mivel az átmeneti otthonukat is eladta az önkormányzat. A felperesek keresetükben 6 520 000 forint kártérítés megfizetésére kérték az alperes kötelezését: ez az az

⁴⁴ BH2010. 93.

⁴⁵ BDT2006. 1393.

összeg, amelyért lakást tudnak maguknak vásárolni. Az elsőfokú bíróság államigazgatási jogkörben okozott kár körében bírálta el az alperes felelősségét. A kár összegét az általános kártérítés szabályára hivatkozással állapította meg. Az elsőfokú bíróság a döntését mérlegeléssel hozta meg, ennek körében figyelembe vette az átalakított lakás forgalmi értékét, de értékelte a lakásbérleti díj és az átmeneti lakás bérleti díja közötti lényeges különbséget, és ezt a felperesek terhére elszámolva, arra az eredményre jutott, hogy a felperesek a lakást „mintegy” 939.000.- forintos kiadással szerezhették volna meg. Ennek a „kiadásnak” és a vételárnak a különbsége a megítélt összeg. A Legfelsőbb Bíróság az általános kártérítés kapcsán azt emelte ki, hogy az a felülvizsgálat körében nem érinthető, mivel az a bíróság mérlegelési körébe tartozik, nincs lehetőség a peradatok újabb egybevetésére és értékelésére.⁴⁶ Érdekesség, hogy az elsőfokú bíróság nem a forgalmi értéket vette alapul, hanem a lakás eladási árából indult ki. A BH arra sem tér ki, hogy a bíróság szakértőt alkalmazott volna, ezt a módszert azonban a felsőbb bíróságok nem találták jogszabályellenesnek, annak ellenére, hogy a kár összege talán pontosan is megállapítható lett volna.

Azt már az EBH2003. 863. is megmutatta, hogy hiába kér a felperes általános kártérítést, a bíróságnak nem kell követnie ezt a kérelmet. Egy másik jogesetben arra világított rá a bíróság, hogy nem minősül keresetváltoztatásnak, ha a felperes a fellebbezésében általános kártérítést kér. A felperes közel hét évig, 2001. január 6-tól 2007. november 24-ig állt állami kényszerintézkedés alatt, majd 2012. március 20-án jogerősen felmentették. A felperes keresetében kérte, hogy a bíróság a Be. 581. § (1) bekezdése alapján kötelezze az alperest 1.533.150.150.- forint vagyoni és 3.000.000.000.- forint nem vagyoni kártalanítás megfizetésére. Az elsőfokú bíróság 80.000.000.- forint megfizetésére kötelezte az alperest nem vagyoni kártérítés címén, a felperes vagyoni kárainak megtérítése iránti kereseti kérelmet teljes egészében elutasította. A felperes fellebbezésében 100.000.000.- Ft vagyoni kártérítést kért. Kifejtette, hogy vagyoni kárának bizonyítását az alperes akadályozta meg, ezért általános kártérítés megállapítását kérte. A másodfokú bíróság arra az álláspontra jutott, hogy nem minősült keresetváltoztatásnak az, hogy a felperes a fellebbezésében a vagyoni kárának megtérítését az általános kártérítés szabályai szerint kérte. A felperes a fellebbezésében sem az általa érvényesíteni kívánt jogot nem változtatta meg, sem a követelése

⁴⁶ BH1998. 485.

összegét nem emelte fel. Az általános kártérítés alkalmazása a bíróság lehetősége, melyre a fél kérelmétől függetlenül a régi Ptk. 359. § (1) bekezdése szerinti felhatalmazás alapján jogosult. Hozzátette a bíróság azt is, hogy általános kártérítés esetén - bár a kár összege pontosan nem számítható ki - a kár mértékének valószínűsítése nem mellőzhető.⁴⁷ Álláspontom szerint a jogeset jelentősége abban áll, hogy kimondja, az általános kártérítés megítélése nem a felek kérelmétől függ. Ez a jogszabály szövegéből is kiolvasható ugyan, de fontos, hogy a gyakorlat sem kérelemhez köti. Mindemellett azt gondolom, hogy a bírói gyakorlat inkább abba az irányba indult, hogy a bizonyítást el kell kezdeni, és ha az láthatóan nem vezet eredményre, akkor indítványra, de akár annak hiányában hivatalból is általános kártérítést ítélt meg. Visszatérve a jogszabály szövegéhez, elmondható, hogy a régi és az új Ptk. is a kár mértékének bizonytalanságához köti az általános kártérítés alkalmazhatóságát. Ebben a körben a mértéken túl a bíróság mérlegelési körébe tartozik annak a pontnak a meghatározása, ahol már mondható, hogy a további bizonyítástól eredmény nem várható. Mivel az általános kártérítés nagyban bizonyítási kérdés, nem is lehetne helye annak, hogy csak indítványra lehessen megítélni, hiszen ezzel a felperes kibújhatna a bizonyítás terhe alól.

Jelen részben igyekeztem részletesen tárgyalni az általános kártérítés bírói gyakorlatát. Ennek során látható volt, hogy a bíróság a legszélesebb körben tudja alkalmazni az általános kártérítést, gyakorlatilag a károk teljes spektrumáról elmondható, hogy bizonyos esetekben a kár mértéke nem számítható ki. További fontos megállapítás, hogy a bíróságok jellemzően terjedelmes bizonyítást folytattak le az általános kártérítés megállapítása előtt. Értelemszerűen ennek keretét a mindenkori eljárás törvény bizonyítási szabályai adják. A bizonyítás határa a legtöbb esetben a szakértői bizonyítás. Ahol a speciális kompetencia nem tudja kiegészíteni a bíróságot, ott helye lehet általános kártérítésnek. Akadnak olyan esetek (fiatal színésznő esete, sportoló esete), ahol valóban csak annyi bizonyos, hogy kára keletkezett a károsultnak, de ezen túlmenően semmilyen módon sem lehet bizonyosságot szerezni a kár mértékéről. Fontos megállapítás az is, hogy az általános kártérítés megítélése a bíróság kompetenciájába tartozik. Mindaddig, amíg a bíróság kötelezi a felperest a bizonyításra és annak a felperes nem tesz eleget, nem lehet helye általános kártérítésnek. Ilyenkor bizonyítatlanság miatt el kell utasítani a keresetet.

⁴⁷

V. Az új. Pp. és az általános kártérítés kapcsolata

Jelen részben azt kívánom röviden áttekinteni, hogy az új Pp. hatályba lépése hozott-e bármilyen változást az általános kártérítés megítélésében. Ezt három ponton érdemes megvizsgálni, egyik a keresetlevél tartalma, második az anyagi pervezetés, míg harmadik a bíróság tevékenysége a bizonyítás során.

Ami a keresetlevelet illeti, ott a korábbinál sokkal nagyobb szigorot hozott az új Pp. Mivel a jogalkotó a professzionális pervitelre alapozva alkotta meg a jogszabályt, ezért a jogalkalmazói oldal részéről is azt észlelhatték az ügyfelek, hogy az alaki követelmények sokkal nagyobb szerepet kapnak. Elég egy kis hiányosság a keresetlevélben és a bíróság visszautasítja azt, ha a fél jogi képviselővel jár el. Persze a régi Pp. is hasonlóan számon kérte a jogi képviselővel eljáró ügyfélen az alakiságot, azonban mégis azt lehetett tapasztalni, hogy könnyebben lépett túl egy-egy hiányosságon a bíró a régi Pp. égisze alatt.

A keresetlevél egyik sarkalatos pontja a határozott kereseti kérelem. Tudjuk, hogy a kereseti kérelem akkor határozott, ha végrehajtható, tehát bírósági meghagyás esetén megállja a helyét. Abba a bírónak nem kell „belenyúlnia”, hogy végrehajtható legyen. Kártérítés esetén nem gondolom, hogy különösebb bonyodalmat jelentene határozott kereseti kérelmet alkotni. Ha a felperes elsősorban pénzbeli kártérítés szeretne kapni, akkor nincs más dolga, mint mondani egy összeget, megjelölni a kamat mértékét, kezdő időpontját. Ez általános kártérítés esetén sem lesz másként, ugyanis az összegnek kell határozottnak lennie, nem annak, hogy azt a felperes pontosan hogyan számolta ki. A felperesnek viszont a kereset összegszerűsége körében is tényállítást kell tennie, jogi indokolásában pedig a vagyoni károk esetén számot kell adnia arról, hogy miért a kereseti kérelem szerinti összegre tart igényt. Itt szükséges rögzíteni, hogy az általános kártérítés nem jogcím, erre világított rá a korábban bemutatott BDT2015. 3270. számú jogeset is. A felperes az általános vagy valamelyik speciális kárfelelősségi alakzat szerint kéri kárának megtérítését. Az általános kártérítés alkalmazását pedig egyfajta különleges bizonyítási indítványként terjesztheti elő a felperes, mondván, hogy álláspontja szerint a kár mértéke pontosan nem számítható ki. Azt is láttuk, hogy ezt a bíróságnak nem kell követnie. Tehát a felperes a jogi indokolás és a bizonyítási indítványok részletezése során juthat el oda, hogy a határozott kereseti kérelemben feltüntetett összeget

kéri megítélni az általános kártérítés alapján, vagyis ő maga is elvégzi azt a mérlegelő tevékenységet, aminek elvégzését kéri a bíróságtól is. Az összeg becslését persze nem lehet teljes egészében a bíróságra hagyni, hiszen határozott kereseti kérelem hiányában visszautasítás, laikus ügyfél esetén hiánypótlás lesz a bíróság válasza.

Az anyagi pervezetés szintén érdekes kérdést jelenthet. Az új Pp. 237. §-a a törvény indokolása szerint „az anyagi pervezetés olyan bírói aktivitást jelent, amelynek közvetlen vagy közvetett hatása van a peranyagra. A felek perfelvételi nyilatkozatai (jogállítások, tényállítások, kérelmek, bizonyítékok és indítványok) ellentmondásosságának, hiányosságának vagy következetlenségének bírói észlelését, és ennek tisztázására irányuló bírói cselekvést jelenti”. A bíró tehát közrehat, hogy a felek tisztában legyenek a nyilatkozataik hiányosságaival, a bizonyítási érdekekkel, valamint azzal, ha a bíróság másként értelmezi a jogszabályt. A bíró jelzi a feleknek, ha valami tökéletlenséget észlel, ami fontos a per kimenetele szempontjából és lehetőséget ad annak kijavítására. Ennek formája többnyire kérdés, de lehet felhívás, tájékoztatás is a felek felé. Az anyagi pervezetés a teljes eljárás alatt gyakorolható, de helye jellemzően a perfelvétel során van. A bizonyítási érdek körében is itt lép közbe a bíró, ha szükséges, hogy a fél a hiányzó bizonyítási indítványait megtegye. Ebből kiindulva az általános kártérítés alkalmazhatóságára történő felhívás itt még nem történhet meg, a korábbi jogesetek kapcsán ugyanis azt láttuk, hogy minden célszerű és szükséges bizonyítást le kell folytatni. Tehát meg kell vizsgálni, hogy a teljeskörű bizonyítással meddig lehet eljutni a kár mértékét illetően. Bizonyítható a kár mértéke csak nem sikerült, vagy nem is lehet pontosan bizonyítani. Úgy vélem, ez csak az érdemi szakban derül ki, tehát a bíróságnak itt kell alkalmaznia az anyagi pervezetést. Az új Pp. koncepciójába beletartozik az is, hogy kerülni kell a meglepetés ítéleteket, vagyis a jogcímhez kötöttség érvényesül. Nem kereshet a bíróság jogot a felperes kérelméhez. Az általános kártérítés ugyan nem jogcím, de ha csak az ítéletben válik világossá a feleknek, főként az alperesnek, hogy a bíró a kárt, vagy annak egy részét az általános kártérítés szabálya alapján ítélte meg, akkor joggal érezheti meglepve magát, mivel eddig szó sem volt általános kártérítésről. Ezért azt gondolom, a meglepetések elkerülése végett, az érdemi szakban gyakorolható anyagi pervezetésbe mindenképpen belefér, ha a bíróság tájékoztatja az általános kártérítés lehetőségéről, esetleg arról, hogy ebben a körben a felek kérelméhez nincs kötve. A gyakorlatban a felperes valószínűleg tesz indítványt az

általános kártérítés alkalmazására, ha látja, hogy a bizonyítás nem vezet eredményre. Az anyagi pervezetést persze úgy kell gyakorolni, hogy az ne jelentsen prejudikációt a bíróság részéről, tehát mindenképpen feltételes módban fogalmazott tájékoztatásnak kell lennie.

Az új Pp. nem változtat a bíróság mérlegelési szabadságán, azon belül a kártérítés körében alkalmazható szabad belátás szerinti döntésre vonatkozó szabályon. Ezért itt csak annyit jegyeznék meg, hogy a szabad belátás szerinti döntésre az objektív bizonyíthatatlanság esetén van lehetőség. A miniszteri indoklás szerint „nem alkalmazható akkor, ha a releváns tény a fél oldaláról bizonyítható lenne, de elmaradt a szükséges bizonyítás, vagy az nem igazolta a tényállás valóságosságát. A szabad belátás nem lehet önkényes: a bíróság döntésének meg kell felelnie a helyes gondolkodás követelményének, és a per anyagából következtethetőnek kell lennie, továbbá kellő meggyőző erővel kell bírnia”.

VI. Záró gondolatok

Az előzőek során kísérletet tettem egy igen érdekes jogintézmény elméleti és gyakorlati hátterének feldolgozására. A motiváció az volt, hogy lássam, pontosan milyen keretei vannak az általános kártérítés megítélésének, mikor, milyen károk esetén alkalmazható. Érdekes továbbá az a bírói teljesítmény is, aminek a végén az ítélet tartalmaz egy marasztalási összeget, amiről csak feltételezhető, hogy megfelel a teljes kártérítés elvének, de nem lép túl a káronszerzés tilalmán. Persze egyértelmű, hogy az ítélet próbája a fellebbezés. Ha a felperes elfogadja az elsőfokú ítéletet, akkor az általános kártérítés megfelel a teljes kártérítésnek, legalábbis a felperes igényét kielégíti, az ő szubjektív érzete szerint kára megtérült. Ha pedig az alperes mellőzi a fellebbezést, abból arra lehet következtetni, hogy az alperes szerint a károsult nem gazdagodott a kár bekövetkezte előtti állapothoz képest. Ez inkább csak elméleti eszmevuttatás, ugyanis a példákban látható volt, hogy a legtöbb esetben olyan jövőbeli bizonytalan mértékű károk esetén ítélte a bíróság általános kártérítést, ahol nem várható, hogy valaha fény derül a pontos kárra.

A bírói gyakorlatot elemezve, elmondható, hogy az általános kártérítés abszolút élő jogintézmény. Habár a gyakorlat viszonylag egységesnek mutatkozik, megpróbáltam megkeresni azokat a pontokat, ahol ellentmondások lehethő fel. Valamint a leendő bírói szerep érdekében megérteni azt a logikai műveletet, amit mérlegelésnek hívunk. Mert a kulcs továbbra is a bíró fejében, gondolataiban van. Ez két lépcsős folyamat, egyrészt el kell dönteni, hogy a bizonyítástól további eredmény nem várható és ez nem a felperesre vezethető vissza, másrészt meg kell becsülni a kár mértékét. Itt lehet, sőt kell is a bizonyítás eredményére és a gyakorlati tapasztalatokra támaszkodni, de végső soron a bíró mondja meg, hogy mennyi a kár összege. Természetesen ez a dolga és minden bíróság elé vitt jogvitában elmondható, hogy a bíróé az utolsó szó.

Irodalomjegyzék

Hivatkozott irodalom:

- A királyi ítélőtáblák felülvizsgálati tanácsainak elvi jelentőségű határozatai XIV. kötet 1909-1910. Szerkesztette: dr. Térfi Gyula, Franklin-társulat Budapest, 1911. 333.
- A királyi ítélőtáblák felülvizsgálati tanácsainak elvi jelentőségű határozatai XVII. kötet 1912-1913. Szerkesztette: dr. Térfi Gyula, Franklin-társulat Budapest, 1915. 887.
- A királyi ítélőtáblák felülvizsgálati tanácsainak elvi jelentőségű határozatai V. kötet 1900-1901. Szerkesztette: dr. Térfi Gyula, Franklin-társulat Budapest, 1902.
- Bónis Péter: A vagyoni és nem-vagyoni károk megtérítése a glosszatori jogtudományban in: Jogelméleti Szemle 2011/3. szám
- dr. Szalma József: A nemvagyoni kártérítés (sérelemdíj) a magyar magánjogban in. A Magyar Tudomány Napja Délvidéken, Újvidék 2018.
- Fuglinszky Ádám: A teljes kártérítés elve, kritikája és korlátai in: Kisfaludi András (szerk.), Liber amicorum, Ünnepi előadások és tanulmányok Harmathy Attila tiszteletére, ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, Budapest, 2007
- Fuglinszky Ádám: Kártérítési jog hvgOrac Lap- és Könyvkiadó Kft. 2015., Budapest
- Harmathy Attila: Az új Ptk. magyarázata VI./VI. szerk.: Wellmann György Budapest, HGV-Orac, 2013.
- Jogi lexikon Szerkesztette: dr. Márkus Dezső, Pallas Irodai és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest 1903.
- Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez Szerkesztette: Vékás Lajos / Gárdos Péter
- Lábady Tamás: A deliktuális felelősség fontosabb változásai az új Ptk.-ban in. Jogtudományi Közlöny 2014/4.
- Miskolczy Bodnár Péter: A kártérítési felelősség egyes közös szabályainak mögöttes szabályként való alkalmazhatósága in. Jogtudományi Közlöny, 2019/6.

- Nagykomentár a Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényhez - Szerkesztette: Kiss Daisy / Németh János
- Nagykomentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvényhez Szerkesztette: Gellért György
- Szalai Ákos: A kár fogalma a polgári jogban és a joggazdaságban in. Iustum Aequum Salutare 2018. 2. szám

Hivatkozott jogforrások:

- A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. Törvény
- A polgári perrendtartásról 1952. évi III. törvény
- A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény
- A polgári törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény
- A polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény
- A polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti és felhatalmazó rendelkezésekről szóló 2013. évi CLXXVII. törvény
- Az 1811. évi osztrák általános polgári törvénykönyv
- Az 1928. évi magánjogi törvényjavaslat
- Emberi Jogok Európai Egyezménye

Hivatkozott jogegységi határozatok, bírósági határozatok és állásfoglalások:

- 1/2014. Polgári jogegységi határozat
- BDT2006. 1393.
- BDT2011. 2517.
- BDT2015. 3270.
- BDT2017. 3766.
- BH 2016. 141.

- BH1985. 147.
- BH1993. 516.
- BH1994. 132.
- BH1998. 485.
- BH2000. 51.
- BH2000. 541.
- BH2001. 15.
- BH2001. 15.
- BH2003. 249.
- BH2010. 93.
- BH2011. 36.
- EBH2000. 314.
- EBH2003. 863.
- GK 34. számú állásfoglalás
- Legfelsőbb Bíróság Pfv.V.22.089/2008/4.
- PK 49. számú állásfoglalás